

Jernneven i silkehansken

Venterommet hans ligger i en trapp. Trappen leder opp til en takterrasse rundt et tårn. Derfra har Steinar Westin, professor i sosialmedisin og fastlege, rundskue til verden i fugleperspektiv. Hans karriere er basert på et særlig talent for å springe i trapper, mellom bakkenivå og tårn. Den grunnleggende forståelsen av det han ser, tilegnet han seg i en marxist-leninistisk studiesirkel.

– Her! Dette må være en av verdens minst kjente publikasjoner. Et øyeblikk...

Intervjuet har tatt form av en temareise til Trondheim om den norske velferdsstatens forutsetninger og fortrinn. Guiden, Steinar Westin, roter mellom papirer i baksetet mens han med én hånd på rattet foretar en professoral, halvhjertet U-sving i en dårlig brøytet blindgate. *Becoming disabled: a sociomedical analysis of individual adaptations to life after long-term unemployment* er et gult, mildest talt ikke-tabloid utseende hefte. Forfatter er min sjåfør, distriktslege på Askøy i de politisk turbulente 1970-årene. Utgivelsesåret er 1990, 15 år etter at brislingfabrikken i Hetlevik stengte og 97 arbeidere i et lite lokalsamfunn sto uten jobb. Den historiske hendelsen – nedleggingen av hermetikkindustrien på Vestlandet – satte dagsorden for Steinar Westins akademiske og fagpolitiske virke.

Skinnet bedrar. Den uanselige publikasjonen, siste artikkel i Steinar Westins doktoravhandling, inngår i serien Skrifter fra Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Dette er en av verdens eldste løpende vitenskapelige skriftserier. Professoren med kvalitetsfrakk, smakfullt skjerf og høy ruccolafaktor er ikke en nedsløpt, jovial raddis som humrer avvæpnende over gamle synder.

Gjennom veggen

I 1966 dro medisinstudenten Steinar Westin til USA på Fulbright-stipend for å utvikle sitt talent for biokjemi. Legeutdanningen var bare et skritt på veien. USA-oppholdet i Vietnamkrigens tiår ble en øyeåpner. Han byttet ut molekylene med samfunnsvitenskap midtveis i studieåret.

– Jeg husker jeg tenkte «verden er større», sier Steinar Westin, som slik havnet i klasse med blant andre Abraham Maslow for resten av stipendtiden.

Nå er han fastlege en dag i uken, resten av arbeidstiden tilbringer han på Institutt

for samfunnsmedisin ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. For øvrig er han et uvanlig meddelsomt og produktivt offentlig menneske.

Som vertskap vil han vise meg alt, helst med én gang. Umiddelbart etter ankomst blir jeg kjørt rundt i St. Olavs-komplekset, der blant annet instituttet hans holder til. Det er en forblåst vinterkveld. Sykehuset

«Det følger ytringsplikt med makt og frihet»

lyser nesten futuristisk Pushwagner-aktig i mørket. Ikke et menneske er å se. Bak endeløse vindusrekker pulserer håp, angst, kompetanse og travelhet.

– Se. Er den ikke fantastisk? Steinar Westin bråstopper og peker. En bronsebjørn i full størrelse står oppreist, foroverlent inn mot fasaden ved inngangen til Akutten og Hjerte-lunge-senteret. Den har boret snuten tvers gjennom veggen. Kunstneren, Petter Alexander Hepsø, har forklart at han ville lage et kunstverk som «relaterte seg både til innsiden og utsiden».

Steinar Westin kunne ikke valgt en bedre introduksjon til seg selv.

Innenfor

– Du får bare forretter. De er best, sier Lise Skjåk Bræk.

Vi starter på kjøkkenet med en gjennomgang av personlig historie, slekter og felles berøringspunkter. Norge er lite, og man krysser vel ikke så mange sosiale grenser som man liker å tro. Steinar Westins far var professor i fysikk – og oppfinner av Trondheims første elektriske regnemaskin! – på det som het Norges tekniske høgskole. Lise er datter av Ola Skjåk Bræk, tidligere indu-

striminister fra Venstre, og kusinen til Steinars faglige og politiske «slektning» Ebba Wergeland – en radikal kraft i norsk arbeidsmedisin og internasjonal solidaritet. De er kvister på Henrik Wergelands familietre. Lise og Steinar giftet seg i 1991, begge for annen gang. Det blir ingen tredje, inshallah.

– Hun er mitt alfa og omega. Jeg er en morsommere person sammen med Lise, sa Steinar Westin da vi skulle avtale tid og sted for intervjuet.

– Han er ordentlig og kunnskapsrik, sier Lise. – Og snill, legger hun til. De beskriver hverandre gjensidig som «rause». En professor som i sitt 70. år helst vil jobbe døgnet rundt og stadig pleier et stort internasjonalt nettverk, kan saktens trenge en selvberende ektefelle. Skjåk Bræk er tekstilkunstner, kjent for sine festdrakter, tradisjonsrike og eksotiske på samme tid. Hjemmet bærer hennes estetisk gavmilde signatur.

– Jeg har alltid elsket silke og ornamentering. Overdådighet var ingen enkel programmerklæring i en tid da alt skulle være jordfarget ull, sier hun.

Ikke alle i Steinar Westins akademiske kollegium har forstått at hans blonde kone er en likeverdig livspartner med egen karriere. – Det hender at noen lett konverserende spør om jeg «fortsatt syr litt», ler Lise.

Dagen etter inneholder smarttelefonen min lydopptak fra et bordsete på fire timer og elleve minutter. Over vakre små retter snakket vi om den revolusjonære bevegelsen i 1970-årene, da Steinar var lokal lagleder og Lise følte seg mistenkeliggjort. Vi var innom potensielt brennbare temaer som fredsprisutdelinger, landbrukspolitikk og rettssikkerhet i overgrepssaker. Steinar fortalte fra Askøy, dit han egentlig dro for å bli. Lise leste høyt fra sin bok *Klær som språk*. Innenforskapet i såkalt dannede kretser kan kjennes beklemmende med sine skjulte koder. Innenfor dørene på Steinar Westins og Lise Skjåk Bræks strøkne



Foto: Ned Alley/NTB scanpix

Steinar Westin

Født i Oslo 1944

- Cand.med., Universitetet i Bergen 1970
- Dr.med., Universitetet i Trondheim 1990
- Allmennlege/distriktslege på Askøy 1973–78
- Professor i sosialmedisin ved Universitetet i Trondheim fra 1990
- Fastlege i Trondheim fra 1990
- Medlem av Det Kongelige Norske Videnskabs Selskab
- Hedret med Nidarosprisen 2009

Singsaker-adresse er meldingene tydelige og meningsutvekslingen åpen og fri.

Utenfor

«Fisken kommer svømmende rett inn fjorden, og så skal vi bare stå her med hendene langs siden og se på!» sa en av de oppsagte arbeiderne forbitret.

I 1977 kom rapporten *Når sardinfabrikken nedlegges* av Steinar Westin og Dag Norum, begge primærleger i Askøy legedistrikt. I innledningskapitlet skriver de: «I november 1974 ble vi kjent med at A/S Norbest Canning Co's hermetikkfabrikk i Hetlevik med knapt 100 ansatte, de fleste kvinner, ville innstille driften fra 30.1.1975. (...) I stedet for å vente på helseproblemene etter hvert som de ville dukke opp, bestemte vi oss for å systematisere vårt arbeid gjennom en undersøkelse omkring den helsemessige og sosiale situasjon til samtlige av de ansatte, og følge deres videre skjebne etter nedleggelsen.» Westin og Norum fant,

ikke uventet, en sammenheng mellom utstøting fra arbeidslivet og uførhet. De to tillot seg også en politisk sluttsats som nok er av de mer sjeldne i dagens medisinske forskningspublikasjoner. «Man må kunne stille spørsmålet om det er samfunnsøkonomisk hensiktsmessig å legge ned deler av en matvareproduserende industri i en situasjon med voksende nasjonal arbeidsledighet og en uoverstigelig global matvaremangel.»

I dag er Steinar Westin sentral i et forskningsprosjekt om unge som faller ut av skole og jobb.

– Utstøting og sykeliggjøring var nye forskningstemaer den gangen. Du var en pioner?

– Jeg hadde egentlig ingen tanker om meg selv som forsker. Det som opptok meg, var arbeidernes kår og hvordan være en god doktor i et nedleggingsrammet lokalsamfunn. Jeg kunne jo ingenting om å forske, ante ikke hvordan man satte opp en forskningsprotokoll. Det som fantes av tidligere undersøkelser på dette feltet var fra 1930-

årene. Mitt datasett var mine oppsagte sambygninger og en kontrollgruppe fra nabo-fabrikken, som ikke ble lagt ned. Innledningsvis hadde jeg tenkt å se på biomedisinske endepunkter, blodtrykk og sånt. Det gikk opp for meg at de endepunktene som betyr noe for dem det gjelder – og for samfunnet – er arbeidsforhet og sosial tilpasning. Å være inkludert. Til slutt var det Reidar Almås, kjent fra Hitra-aksjonen og senere professor i bygdesosiologi, som sa til meg: «Kan du ikke bare skrive det du tenker?»

Nød lærer naken forsker å utvikle egnet verktøy. Steinar Westins første famlende steg mot akademiet resulterte i et metaendepunkt i form av systematisert, overførbar kunnskap – oppsummert i egen håndbok og utallige kurs – om forskning i allmennpraksis.

– Husker du den revolusjonære Sven Lindqvist fra 1970-årene? Han med arbeiderhåndboken *Gräv där du står. Hur man utforskar ett jobb*.

– Ja visst. Det er en utmerket parole. Grav der du står.

Om praksis

«Hvis du vil vite hvordan en pære smaker, må du forandre pæren ved å spise den,» sa Mao Tse Tung i sin berømte Yenan-tale *Om forholdet mellom kunnskap og praksis, mellom viten og handling* i 1937. Det er praksisfeltets plikt stadig å stille spørsmål ved akademiets legitimitet. Steinar Westin er en professor av denne verden, uten berøringsangst for den virkeligheten han forsker på og underviser om.

Mangeårig kollega Torunn Telneset ved Mathesongården legesenter tar hendene hans mellom begge sine: «Du fryser, Steinar.» Så snur hun seg mot meg og sier med et troverdig smil: «Vi er veldig glade for å ha ham her, han tilfører kontoret mye.»

Steinar Westin holder onsdagen hellig. Den er pasientenes. Han har listeansvar for 320 av dem. – Å gå på jobb her skjerper meg. Det kan være ganske slitsomme dager, ofte er jeg ikke hjemme før i 19-tiden.

Han er bekymret for rammebetingelsene rundt allmennpraksis, at legene i praksis blir så opptatt av bedriftsøkonomi at de slutter å stille faglige spørsmål. En ung turnuslege stikker hodet inn og nikker bekreftende.

– Vi bryter akkorden kollektivt. Hvis man jobber edruelig med takster og tid, er ikke innbetalingen så høy som man kan få inntrykk av. Leger burde vært fastlønnet og konsultasjonene gratis for pasientene. Det er trist at Legeforeningen har dyrket en legerolle der offentligheten ses på som en motpart. På den måten marginaliserer vi oss selv, sier Steinar Westin. Han er berettiget til å mene om dette.

– En av de oppgavene som har gitt meg den største personlige utfordringen, var medlemskapet i Spesialitetskomiteen for allmennmedisin fra 1985 til 1996, da jeg fikk være arkitekt og ghostwriter for komiteens leder Arne Ivar Østensen. Det var da spesialiteten i allmennmedisin ble til.

Steinar Westin var også en av gudfedrene da Norsk selskap for allmennmedisin ble dannet i 1983. Selv om det på stiftelsestidspunktet var en umulighet, beklager han at vi ikke med tiden har dannet våre faglige selskap – colleges – uavhengige av fagforeningen.

Senere på dagen får jeg være med profesoren i hans PBL-gruppe – fire kvinner og én mann – i immunologi. Andreårsstudentene imponerer om komplementsystemet, men er som forventet ikke like stø i sine

«Det stemmer at jeg i mange år drev med brettseiling på byens drikkevann»

kliniske betraktninger. Den ellers taleføre, fremoverlente Steinar Westin er forbløffende tilbakeholden. Han lar gruppen tenke høyt – feil – og selv finne veien til nye læringsmål.

– Kan du huske at vi lærte alt dette? spør han henvendt til meg. Nei! Vi er skjønt enige om at dagens studenter lærer mer detaljert stoff på basalnivå enn vi gjorde, og er like usikre på om de forstår mer enn vi gjorde av den store sammenhengen kunnskapen skal virke i.

– Kort om drikkevannshygiene...

– Ah. Du sikter til mitt avvik. Det stemmer at jeg i mange år drev med brettseiling på byens drikkevann. Jonsvannet er dypt og digert, og det var et godt påskudd til å fortelle om betydningen av sprangsjiktet, skillet mellom overflatevann og bunnvann.

«Må vi alltid ha den båten på taket?» spør hans kone lett oppgitt når feriebilen pakkes. Raushet er raushet. Seilbrettet er fortsatt med.

På barrikadene

Det er lite bråk rundt Steinar Westin, til tross for hans konsistente brodd mot makten og forsvaret av den svake part. I Adresseavisen har han fast spalte, og for tiden har han også ukentlig innslag i radioens morgensending. Etter nyttår advarte han mot den liberale omfavnelsen av alkohol som et gode, også for helsen. Og hvem rammer

det? spør sosialmedisineren, selv ingen avholdsmann. Han har lenge forsøkt å vekke allmennlegenes interesse for økologi og mathelse, basert på en begrunnet frykt for konsekvensene av globalisering av varer og tjenester.

– Noen synes sikkert jeg strekker mitt akademiske mandat for langt. Jeg mener det følger ytringsplikt med makt og frihet.

Hans troverdighet og tyngde har økt i takt med forvaltningen av utallige verv og posisjoner. Han har ledet i redaksjonskomiteen i Tidsskriftet, har sittet i den internasjonale redaksjonskomiteen i *BMJ* og ledet Helsedirektoratets ekspertgruppe (senere fagråd) for sosiale ulikheter i helse fra 2005 til 2014. Det arbeidet la blant annet premissene for St.meld. nr. 20 (2006–2007) *Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller*.

– Den ble til på en bølge av entusiasme blant fagfolk og politikere over å gjenopplage noe så åpenbart som at det er systematiske forskjeller i folks helse etter sosial klasse, det er ikke Vårherre som har bestemt at det skal være slik.

Beskyttelse

«There is no such thing as society,» sa Margaret Thatcher. Steinar Westin fnysrer.

– Den norske velferdsmodellen burde vært rødlistet. Kari Bremnes har en sang om beskyttelse: «Æ va et heldig barn. Æ hadde gode ting omkring mæ...» Den beskyttelsen det er å bo i Norge, kjenner jeg på selv, helt personlig. Utenlandske kolleger tror nesten ikke at det jeg forteller er sant. Det kan aldri bli kortsiktig lønnsomt i bedriftsøkonomisk forstand å ta vare på de svakeste. De som vil privatisere helsetjenesten, kan jo for eksempel se til Spania, der 800 000 innvandrere nå står uten helseforsikring.

– Jeg har nettopp lest boken *The public and its problems* av den amerikanske filosofen John Dewey. Han sier at et samfunn er noe annet og mer enn summen av enkeltindivider. «I fellesskap må de tilegne seg sitt samfunn som noe de går inn for å realisere. De må finne ut hva de vil, oppdage alternativene, utrede konsekvensene, utkjempe kontroversene.»

– Nettopp. Jeg har ett svar på hva som er forutsetningen for den norske velferden: Fagforeningen, fagforeningen, fagforeningen! Bare den organiserte arbeiderbevegelsen kan være garantist for solidaritet og fellesskapsløsninger.

– Og landbrukssamvirket, prøver jeg meg.

– Og landbrukssamvirket, sier Steinar Westin.

Elisabeth Swensen
elswense@online.no
Seljord helsesenter